

23 вересня Ніжин

37:643.553(С.Сірополко)

С.СІРОПОЛКО ПРО НАРОДНІ БІБЛІОТЕКИ У ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Шарошкіна Наталія

Анотація: У цій статті авторка намагається довести, що для організації сучасної системи національного виховання важливими є погляди С.Сірополка щодо ролі книги у вихованні, організації роботи з нею. Зроблена спроба проаналізувати і визначити теоретичні положення організації народних бібліотек. Підкреслені основні правила роботи таких бібліотек на початку ХХ ст. Узагальнено погляди С. Сірополка щодо значення народних бібліотек для освіти.

Ключові слова: народні бібліотеки, народні читальні, принципи роботи бібліотек, книга, освітня робота.

Аннотация: В этой статье автор пытается доказать, что для организации современной системы национального воспитания важны взгляды С. Сирополко о роли книги в воспитании, организации работы с ней. Сделана попытка проанализировать и определить теоретические положения организации народных библиотек. Подчеркнутые основные правила работы таких библиотек в начале ХХ в. Обобщенно взгляды С. Сирополка относительно значения народных библиотек для образования.

Ключевые слова: народные библиотеки, народные читальни, принципы работы библиотек, книга, образовательная работа.

Annotation: In this article the author tries to prove that the current system of national education are important S.Siropolko views on the role of books in education, organizations operate. The attempt to analyze and determine the theoretical concepts of public libraries. Underlined the basic rules of such libraries in the early twentieth century. Generalized S. Siropolko views on the meaning of public libraries for education.

Keywords: public library, people's reading, principles of library, book, educational work.

Майбутнє нашої країни неможливе без становлення й розвитку української національної системи освіти. Державною програмою «Освіта

(Україна ХХІ століття)» передбачається велике реформування освітнього простору: «З перетворенням України на самостійну державу освіта стала власною справою українського народу. Розбудова системи освіти, її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні». [13.]

Одним із головних шляхів реалізації завдань, окреслених Державною програмою «Освіта (Україна ХХІ століття)», є *національна спрямованість освіти і культури*. Сутність її полягає в органічному поєднанні історії і *народних традицій*, у збереженні та збагаченні *української культури*, визнанні освіти і просвітництва важливими інструментами розвитку й гармонізації суспільних відносин. Тому дуже важливі і актуальні звернення до найкращих зразків вітчизняної педагогічної спадщини.

В даній роботі, ми розглянемо питання про значущість і роль *народних бібліотек* за визначенням Степана Онисимовича Сірополко — видатного українського книгознавця, бібліотекознавця, бібліографа, культуролога, педагога.

Передумовами формування національної свідомості і педагогічних поглядів С.Сірополко були суспільно-політичні та економічні переміни, що відбувалися на Україні у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст.

Соціально-економічний, політичний розвиток України цієї доби вимагав забезпечення усіх галузей промисловості і сільського господарства кваліфікованими кадрами, підготувати які можна було за умови змін у шкільній освітній системі.

Соціально-економічні умови життя селян і робітників України того часу, яка перебувала під владою російського уряду, погіршилися і призвели до піднесення політичної активності мас. Національні права і свобода українського народу були настільки пригнічені російським урядом, що політична боротьба на переломі ХІХ – ХХ ст. приймала національно-визвольний характер. Тому, крім лозунгу про автономію України у складі Росії, з'явилася ідея про її самостійність, особливо серед студентської молоді та прогресивної української громадськості. Таке культурне піднесення на Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. сприяло відродженню *українського слова, української музики, театру, заснуванню і розвитку народних бібліотек-читалень*.

Найвагоміший вклад у становлення *народних бібліотек* України у другій половині ХІХ — на початку ХХ ст., здійснив С. О. Сірополко — юрист за освітою, педагог, бібліотекознавець та просвітянин за покликанням, великий громадський діяч.

Основними напрямами досліджень творчого спадку С.Сірополка можна вважати:

– у педагогічному аспекті – праці О. Сухомлинської, Л. Березовської, Т. Самоплавської, Б. Ступарика, О. Завальнюка, Р. Кіри, М. Євтуха, та ін.;

– з аспекту бібліотекознавства досліджують Л. Дубровіна, Т. Ківшар, П. Рогова, Т. Новальська, О. Василенко, Є. Огар та інш.;

– культурно-просвітницький напрям висвітлюють Р. Кіра, С. Наріжний, М. Євтух, М. Мушинка, С. Заремба та інш.;

– джерелознавчими дослідженнями праці О. Лазарева, М. Грузов, Т. Боряк, Н. Губенко та інш.

Протягом всього свого життєвого шляху Степан Онисимович Сірополко працював над пошуком шляхів розповсюдження *української книги*, пропагував нову концепцію роботи *народних бібліотек*, закликав зробити їх безкоштовними і загальнодоступними.

Степан Онисимович Сірополко народився в с.Обичеві на Полтавщині (тепер Чернігівщина). Закінчив Прилуцьку гімназію, а після – правничий факультет Московського університету. Юрист за фахом свою освітню і просвітницьку діяльність розпочав з посади завідувача відділу народної освіти Тульської, а пізніше і Московської губернських земських управ. Декілька років працював редактором педагогічних журналів «Педагогический листок», «Народное образование», викладачем Народного університету ім. О.Л.Шанявського, членом Державного комітету народної освіти в Петербурзі.

«Московське товариство грамотності в народі», зважаючи на великі заслуги Степана Онисимовича у галузі бібліотекознавства, ввели його у свій склад. У 1911 р. відбувся Перший всеросійський з'їзд з бібліотечної справи, на який був делегований цим товариством Сірополко. На цьому з'їзді він прочитав доповідь "Принцип общественности в народно-библиотечном деле", в якій наголосив про необхідність залучення місцевого населення до організації роботи бібліотек [9. С. 173—176.].

«У 1913 р. вийшла його праця "Основные вопросы внешкольного образования", у якій вчений обґрунтував її значення для розвитку суспільства, просвіти народу, підкреслюючи, що її важливою складовою є бібліотеки. З метою надання практичної допомоги в організації та розбудові народної освіти, народних бібліотек згідно із "сучасними потребами" і "сучасним розмахом" у видавництві "Задруга" у 1914 р. побачив світ збірник "Народное образование в земствах»[12. С 209.]

У 1917р. С.Сірополко був обраний членом міської управи для керівництва народною освітою в м. Києві. і експертом Генерального секретаріату освіти.

З 1919р. він стає радником Міністерства народної освіти УНР і працює лектором Київського Фребелівського педагогічного інституту.

С.Сірополко дає високу оцінку *книзі*, якій надавали велике значення бібліотекарі, письменники, видатні представники української науки і культури: І. Франко, Т.Шевченко, М.Костомаров, П.Куліш та інші.

Наприклад, протягом багатьох років, Іван Франко займався видавничою діяльністю, сприяв відкриттю бібліотек, *народних читалень* у селах. Він підкреслював, що від організації бібліотечної справи в Україні залежить кожен мешканець міста чи села. Не дивлячись на низьку якість сільських *читалень*, Франко радів їх відкриттю, бо іншого місця для розповсюдження необхідної літератури важко було знайти. Тому підкреслював, що великою мірою потяг українських селян до науки, освіти, самопізнання залежить від якості організованих *народних бібліотек і читалень* у селах. Але слід зауважити, що Франко займався просвітою на західноукраїнських землях, які перебували під владою польського уряду.

Ми ж розглядаємо Підросійську Україну (Ківщину), на території якої заборонялось все «українське». Тому дуже важливо підкреслити наскільки важкою, героїчною була освітня і просвітницька робота у той час, а сама ідея *національного українського* була навіть не зухвалою, а «крамольною».

Ще в еміграції у Польщі, С.Сірополком був написаний перший підручник з бібліотекознавства *українською мовою* «Короткий курс бібліотекознавства. Історія, теорія та практика бібліотечної справи».

Основою книги був стислий огляд лекцій, які С.Сірополко читав у Київському Фребелівському педагогічному інституті та на інструкторських курсах у 1917 - 1918 роках, де здійснювалась професійна підготовка бібліотекарів.

Майже всі матеріали для лекцій він брав з тогочасного життя. Дуже багато уваги приділяв вивченню та аналізу історії бібліотекознавства та книгознавства. В 1917 р. Київська міська дума обрала С. Сірополка членом міської управи для керівництва *народною освітою*. Завдяки цій посаді він зміг багато уваги приділяти формуванню мережі загальнодоступних книгозбірень у Києві. У квітні 1918 р. Комісія з народної освіти міської управи м. Києва з його подачі відкриває безкоштовні бібліотеки-читальні на Шулявці, Куренівці та Печерську. За його ініціативою товариство "Просвіта" й представники культурно-освітніх установ залучаються до керівництва міськими бібліотеками-читальнями.[4. С. 115–124]

«Короткий курс бібліотекознавства. Історія, теорія та практика бібліотечної справи» у стислій формі подає аналіз стану бібліотечної справи і бібліотекознавства на той час. В цій праці автор аналізує найважливіші відомості з історії бібліотечної справи світу та України. А головне, ним

запропонована ідея типологізації бібліотек з огляду на тогочасний розвиток мережі бібліотек в Україні. С.Сірополко виділив такі основні типи бібліотек, в залежності від:

- тематики літератури – загальні і спеціалізовані;
- психолого- фізіологічних особливостей читачів – загальноосвітні і дитячі;
- кількості книг – малі, середні, великі;
- існуючих умов проживання та культурно-освітніх потреб населення – рухомі або мандрівні та постійні бібліотеки.

Найбільшу увагу у просвітницькій роботі Степан Онисимович приділяє *народними бібліотекам - читальням*. У 1919 р., С. Сірополко видає ще одну свою працю «Народні бібліотеки. Організація та техніка бібліотечного діла», в якій визначає велике значення *народних бібліотек* як *освітніх закладів*.

«Бібліотека, як культурно- просвітня інституція, ставить собі тіж завдання, що й школа. Вся різниця між ними полягає в тому, що школа має на меті розвиток просвіти, головним чином, через живе слово й безпосередній вплив на учня, тоді як бібліотека досягає тієї самої мети через розповсюдження серед громадянства книжок, як найкращого засобу самоосвіти».[5.]

С. Сірополко вважав недільні школи, бібліотеки, читальні; народні університети; театри, музеї; гуртки самоосвіти основними інституціями *народної* освіти. Він наголошував, що головними формами роботи бібліотек є *народні читання*, лекції, виставки, екскурсії.

Принципи діяльності бібліотек, які означив С.Сірополко, не втратили актуальності й до сьогодні. Він чітко сформулював головні правила, яких мають дотримуватись *народні*, а зараз *публічні бібліотеки* в процесі організації:

- враховувати попит, думку читачів і ступінь їх підготовки;
- зважувати на вікові категорії читачів;
- уникати будь-якої однобічної політичної, національної та релігійної орієнтації при формуванні фонду бібліотек;
- мати вільний доступ до шедеврів світового письменства у перекладі *рідною мовою*;
- мати книжки літературною мовою тих *національностей*, яких бібліотека обслуговує;
- пріоритетне місце у фонді віддавати художній літературі;
- створювати сприятливі технічні умови для праці бібліотекаря, як наприклад, визначення висоти полиць для книг: «Висота полиці повинна бути такою, щоб бібліотекар міг достати книжки з верхньої полиці без проблем»;
- прикрашати естетично бібліотеки (портретами письменників, рушниками, вінками з барвінку, тощо).[6. С. 1–6, 17–18.]

Зважаючи на зарубіжний досвід бібліотечної справи, *українських народних традицій* С.Сірополко визначив основні *теоретичні положення* щодо організації бібліотек:

- урахування територіальних особливостей регіонів на основі введення права *безкоштовного* користування послугами;
- *громадські* бібліотеки зосереджувати в центральних установах місцевого управління чи культурно-просвітніх товариств;
- долучати місцеве населення до управління бібліотеками (цьому питанню Сірополко приділяє цілий розділ «Участь місцевого населення в бібліотечній справі»);
- забезпечити бібліотеки професіоналами;
- обов'язково налагодити зв'язок *народної бібліотеки* з дошкільними та шкільними навчальними закладами,
- організовувати бібліотеки на *національних* традиціях.[6. С. 17–18]

У своїй праці «Народні бібліотеки. Організація та техніка бібліотечного діла» автор проголошує про велике значення спадкоємності поколінь у культурно-просвітницькій роботі бібліотек, тим самим доводячи, що освітня і просвітницька робота бібліотек – це одна справа не одного десятиліття. «Якщо ж книжка не завше дає відповідь на питання, які нас турбують, то все ж таки вона пробуджує нашу думку, зміцнює нашу волю. «Книжка, каже А.Герцен, – це духівниця одного покоління другому, заповіт умираючого дідуся юнакові, що починає життя, наказ, який передає вартовий, ідучи на спочинок, товаришеві, що йде йому на зміну».[6. С.1.]

Сірополко визначає провідну роль у освітній і культурно-просвітницькій справі *народним бібліотекам*. Він вважав *книгу* одним із найважливіших засобів у позашкільній роботі для саморозвитку і самовдосконалення, формування *національної* свідомості, пробудження суспільної активності українського народу: «В останні часи бібліотеці починають надавати провідне значення, порівнюючи зі школою. І справді, знання через посередництво бібліотеки набуваються не тим механічним шляхом засвоєння, який переважно має в своєму розпорядженні школа, а шляхом вільного, свідомого обрання, ще й до того на підставі самодіяльності, знання засвоюються у вільний час, і з зацікавленням, яке так важко доводиться викликати в школі». [6. С.1.]

Степан Онисимович завжди ратував, щоб художні та публіцистичні твори виконували навчально-виховну роль. Він вказує, що література повинна висвітлювати і об'єктивно змальовувати сучасні події і обставини, за яких відбуваються зміни в житті та поглядах українського народу. Будь-яка *книга* має виховувати сумління, будити думку, розвивати почуття і емоції людини.

Для ефективного і цілеспрямованого використання різної за тематикою літератури С.Сірополко здійснив її *класифікацію*, відповідно до:

- вікової категорії - з урахуванням певних психолого-фізіологічних особливостей читача (література для дорослих і література для дітей),
- тематичного змісту (художні твори, книги на релігійні теми, науково-популярна література, історична література).

Але наголошував, що успіх роботи з *книгою* залежить не тільки від її якості, а й від *уміння працювати* з нею. У зв'язку з цим, С.Сірополко підкреслював важливість фахової підготовки бібліотекарів. Для цього закликав бібліотекарів користуватися такими правилами:

- бути уважними і тактовними з читачами;
- обов'язково здійснювати індивідуальний підхід до кожного з них, але бути вимогливим щодо дотримання ними правил користування бібліотекою;
- постійно вдосконалювати свої професійні здібності, і з відповідальністю і любов'ю відноситися до своєї справи.

С.Сірополко довів, що *бібліотечна методика виховання літературою* не регламентована стандартами. Вона орієнтована на *індивідуальне спілкування* з читачами, спирається на *особисту* позицію бібліотекаря і *індивідуальне сприйняття* читача. Досвідчений бібліотекар залучає читача до *незалежного і самостійного* мислення. Отже, на його думку, бібліотекарям необхідно напружити всі сили для боротьби з книжковим застоєм і повернути *культуру книги*.

Отже, видатний вчений, просвітянин С.Сірополко все своє життя втілював ідею відродження *рідного краю* через *народну освіту рідною мовою*. Він обґрунтував і довів необхідність існування *народних бібліотек*, виявив особливості організації і розвитку таких бібліотек, і формування їх фондів, наголосив на якісне кадрове забезпечення.

Ці положення важливі і сьогодні для найглибшого та найширшого осмислення сучасних проблем освітньої і культурно-просвітницької діяльності бібліотек.

Враховуючи історичний досвід, ми повинні пам'ятати про те, що бібліотека є однією з базових інститутів кожного соціуму, тому і зміни в ньому відображаються на бібліотеці безпосередньо, а її суспільна роль визначається характером розвитку всього нашого суспільства. В бібліотеці, як в дзеркалі, відбиваються *всі етапи духовних шукань людства*.

Література:

1. Євтух М. Духовні заповіді Степана Сірополка / Г.Артемчук, М.Євтух // Рід. шк. - 1997. - № 10. - С. 6 - 9.

2. Ківшар Т. Видатний просвітянин: Про С.Сірополка / Т.Ківшар // Київ. старовина. – 1992. – № 4. – С. 96–101
3. Кіра Р. Степан Сірополко про книгу, вимоги до неї, правила читання // Рід. шк. - 2000. -№11. - С. 72 - 75.
4. Кіра Р. Степан Сірополко про організацію народної бібліотеки / Р.Кіра // Вісник Прикарпатського ун-ту. Педагогіка. – Івано-Франківськ, 2000. – Вип. 3. – С. 115–124.
5. Сірополко С. Короткий курс бібліотекознавства. Історія, теорія та практика бібліотечної справи. - Л., 1927. -110 с.
- 6.Сірополко С. Народні бібліотеки : орг. та техніка бібл. діла / С. Сірополко. — Кам'янець-Поділ. : Накладом Вид. від. Поділ. губерн. нар. управи, 1919. — С. 1–6, 17–18 — Б-ка Сірополка.
7. Серополко С. Народные библиотеки: порядок открытия библиотек и их организация / С. Серополко. — М. : Ред. журн."Педагогический листок", 1910. — 43 с.
8. Сірополко С. Нові правила про народні бібліотеки / С.Сірополко // Світло. – 1912. – № 4. – С. 59–61.
9. Серополко С. О. Прицип общественности в народно-библиотечном деле : доклад / С. О. Серополко // Труды Первого Всероссийского съезда по библиотечному делу, состоявшегося в С.-Петербурге с 1-го по 7-ое июня 1911 г. : в 2 ч. / О-во библиотековедения. — СПб., 1912. — Ч. 2 : Доклады. — С. 173—176.
10. Серополко С. Участие местного населения в деле нар. образ. /С. Серополко // Народное образование в земствах: основы организации и практика дела : сборник / под. ред. Е. А. Звягинцева, А. М. Обухова, С. О. Серополко, Н. В. Чехова. — М.,1914. — С. 54—66.
11. Ступарик Б. Проблеми освіти дорослих у працях Степана Сірополка / Б.Ступарик // Рідна шк. – 2001. – № 2. – С. 59–63.
12. Рогова П. І. Педагогічні бібліотеки України (друга половина ХІХ — 20-ті роки ХХ ст.) / П. І. Рогова. — К. : Четверта хвиля, 2009. — 271 с.
13. [<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п>].

Відомості про автора:

Шарошкіна Натадія Геннадіївна,

молодший науковий співробітник

відділу виховних систем у педагогічній освіті

Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України